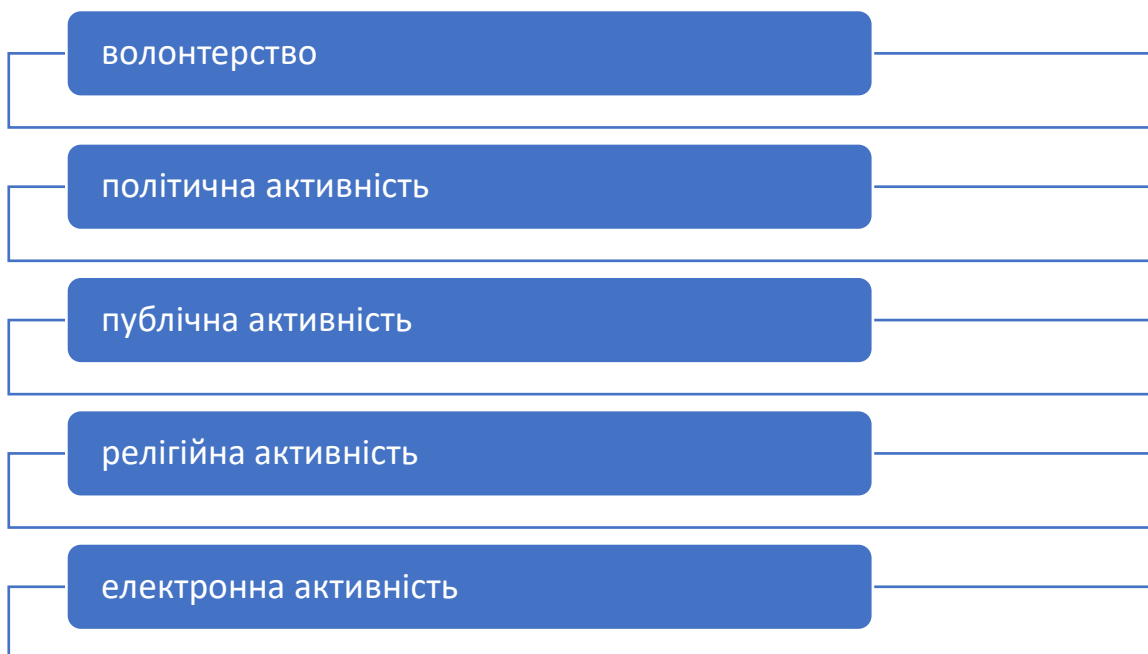

1. СУТНІСТЬ ТА ТИПИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ

Громадсько-політична участь в широкому розумінні – це сфера діяльності громадян за межами приватної життя, їх готовність і можливість активно брати участь в соціальних процесах, що відбуваються.

Можна виділити дві основні функції громадсько-політичної участі: забезпечення публічного громадського контролю та забезпечення легітимності влади, а також п'ять основних типів громадсько-політичної участі, які проявляються найбільш інтенсивно і можуть утворювати різні комбінації:

- 1) участь у волонтерських та інших добровольчих спільнотах;
- 2) електоральна (політична) активність;
- 3) публічна активність, в тому числі протестна;
- 4) релігійна активність;
- 5) електронна активність.

1.1. Волонтерство

Перший виражений тип громадянської участі – участь у волонтерських та інших добровольчих спільнотах. Він розуміється як добровільна соціально спрямована, суспільно корисна діяльність, здійснювана шляхом виконання

робіт, надання послуг в формах і видах без отримання грошової або матеріальної винагороди (крім випадків можливого відшкодування пов'язаних з здійсненням добровольчої (волонтерської) діяльності витрат).

Поряд з організованим волонтерством виділяють феномен неформального («стихийного») волонтерства, який передбачає об'єднання зусиль окремих груп активних громадян по протидії яким-небудь гострим соціальним проблемам (нелегальна міграція, захист навколишнього середовища, акції по викриттю шахрайства в сфері торгівлі, «ущільнювальної» забудови, проти поширення дитячої порнографії, рух проти насильства в сім'ї, профілактика наркозалежності, суїциду, пошук зниклих людей і багато інших). Як правило, стихійне волонтерство є результатом існуючих прогалин в національному законодавстві і низькою ефективністю або бездіяльністю державних структур у вирішенні соціально значущих проблем.

1.2. Політична участь

Електоральна або політична активність реалізується шляхом електоральної активності на виборах, а також створення легальних політичних партій і політичних рухів, підтримки їх діяльності або роботи в них тощо.

Вважаємо за доцільне окремо виділити саме політичну участь як сферу участі громадян у процесі впливу на прийняття політичних рішень. Участь громадян є необхідним елементом не лише прийняття владного рішення, але і здійснення громадського контролю в умовах демократизації суспільства, зокрема вона: забезпечує легітимність діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; підвищує якість владного рішення; сприяє розвитку громадянського суспільства, вдосконаленню зв'язків між владою та інституціями громадянського суспільства; виступає в якості ефективного антикорупційного засобу, забезпечує відкритість влади; мобілізує експертні ресурси, дозволяє підтримувати високий ступінь активності громадян, мобілізувати їх.

Політичну участь в широкому сенсі можна визначити як реальні дії, за допомогою яких громадяни залучені в політичні процеси (відносини) і впливають або намагаються впливати на нього в формах, нормальних і / або легітимних для даного суспільства.

Звичайно, мова не йде про те, щоб підмінити інституціями громадянського суспільства органи державної влади – передусім слід говорити про участь громадян у забезпеченні якісного публічного обговорення окремого виду владних рішень, які характеризуються значним, навіть вирішальним впливом на політичні процеси. Йдеться про визначальні, суспільно значущі проблеми української держави, такі як: визначення напрямків реалізації державної стратегії; гарантування національної безпеки в усіх сферах; оптимізація форми державного правління, державно-територіального устрою, політичного режиму; захист прав людини і громадянина тощо. Це сфери, які потребують громадської участі у першу чергу.

Політична активність громадян у нашій країні виявляється головним чином під час виборчих кампаній. Про це свідчить достатньо висока явка, незважаючи на те, що Україна пережила чотири виборчих кампанії за п'ять років (президентські вибори у 2004 і 2010 рр. та парламентські у 2006 та 2007 роках) та дев'ять за останні п'ятнадцять (парламентські вибори 2012, 2015 років та президентські 2014 та 2019 років). Голосування на виборах є найбільш поширеною формою політичної участі громадян, проте, водночас і найменш дієвою. Більшою ефективністю характеризується участь в якості волонтерів у виборчих кампаніях, громадських слуханнях, масових акціях протесту тощо.

Процес участі громадян у прийнятті владних рішень можна розуміти як безперервну взаємодію влади і громадян, яка стосується всього циклу прийняття та реалізації рішення: від визначення сутності проблеми, вивчення громадської думки, шляхів та етапів переведення рішення у практичну площину до оцінки наслідків рішення та трансформації політики. Очевидно, що передумовою такої участі виступає високий рівень самоорганізації членів громадянського суспільства.

У цілому форми взаємодії громадян із владою можна поділити на безпосередні та опосередковані. До безпосередніх форм належать участь у виборчих кампаніях, референдумах, опитуваннях громадської думки, участь у громадських акціях. До форм опосередкованої участі можна віднести представництво інтересів громадян через депутатів всіх рівнів, посадовців, активістів політичних партій, мас-медіа, залучення професійних лобістів для захисту інтересів громади тощо.

Вибір однієї із наявних форм участі громадян обумовлюється рівнем демократичності та професійності влади, активністю громадян та типом проблеми.

Безумовно, найбільш адекватною формою такої взаємодії виступає формалізована та структурована процедура громадських слухань, яка дозволяє інформувати суспільство, залучати експертів до обговорення та ухвалювати компромісні, взаємовигідні рішення.

Громадські слухання, зокрема, передбачають такі етапи: визначення та чітке формулювання проблеми для обговорення; поширення через мас-медіа достовірної попередньої інформації; доступність інформації з офіційних джерел; складання підсумкового результативного документа з визначенням узгоджених пунктів і розбіжностей та рекомендацій для органів влади. У ролі ініціаторів та організаторів громадських слухань на місцевому рівні можуть виступати як представники громади, так і органи влади.

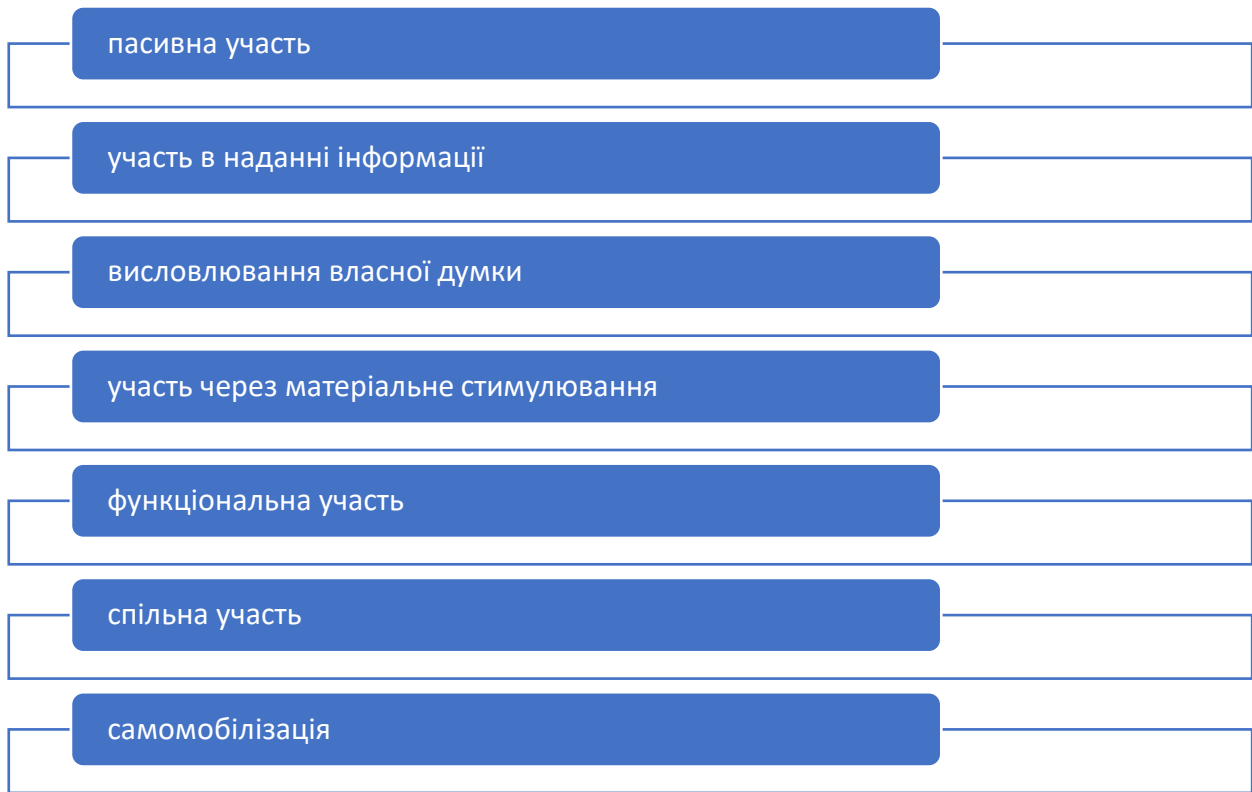
У сучасних демократичних суспільствах участь громадян у прийнятті владних рішень дозволяє говорити про партнерські стосунки влади та громадян, здійснювати громадський контроль за діяльністю владних інституцій. Ці функції перетинаються із завданнями мас-медіа, які покликані не лише надавати суспільству оперативну, достовірну та збалансовану інформацію щодо діяльності влади, а й забезпечувати зворотний зв'язок – тобто доводити до влади позицію громади. На жаль, сьогодні можна говорити про те, що представники мас-медіа опинились в економічній, політичній та адміністративній залежності від влади, тому не завжди виконують функції контролера влади та «вартового»

демократії. Українські мас-медіа стали відлунням кланових інтересів, вони зорієнтовані як на розігрування і знищення смислу, так і на активне співробітництво з владою, працюючи на замовлення і здійснюючи маніпулювання інформацією.

Більше того, використовуючи мас-медіа з метою маніпуляції громадською думкою, влада може вдатись до імітації участі громадян або створити її видимість. У цьому сенсі, можна виділити три види участі громадян (за Ш. Арнштейн): по-перше, відсутність участі, що означає відсутність прямого впливу громади на власний розвиток; по-друге – видимість участі (по суті маніпуляції громадською думкою, які складаються з інформування, консультування та заспокоєння); по-третє, реальна влада громади, яка характеризується системним впливом на прийняття владних рішень.

Можна відзначити ще дві класифікації видів участі громадян, які взаємно доповнюють одна одну. Так, за класифікацією ПРООН виділяються такі види участі громадян:

- пасивна участь (громадяни отримують інформацію про дії влади);
- участь в наданні інформації, тобто у різних опитуваннях громадської думки;
- висловлювання власної думки, тобто консультування;
- участь через матеріальне стимулювання (люди надають свої ресурси, наприклад, працю, в обмін на гроші або інші матеріальні стимули);
- функціональна участь (створення ініціативних груп для досягнення окремих цілей, пов'язаних з проектом розвитку);
- спільна участь, тобто члени громади беруть участь в спільному аналізі, який призводить до складання планів діяльності та створення нових локальних інституцій або посилення вже існуючих;
- самообілізація, коли громадяни беруть участь у процесі розвитку, висуваючи ініціативи незалежно від зовнішніх інституцій.

Друга класифікація запропонована дослідниками С. Вербою і Н. Наєм, які виділяють такі форми політичної участі громадян:

- 1) регулярна участь в голосуванні на президентських виборах;
- 2) постійна участь в місцевих виборах;
- 3) активна участь в діяльності однієї організації, зайнятої проблемами громади;
- 4) активна діяльність у вирішенні деяких проблем громади;
- 5) спроби переконати інших у доцільності участі в голосуванні;
- 6) активна робота хоча б іноді на користь тих чи інших партій або кандидатів на виборах;
- 7) контактування з представниками місцевої влади з приводу будь-якої проблеми;
- 8) присутність хоча б на одних політичних зборах або з'їзді за останні три роки;
- 9) контактування з представником керівництва регіону або країни з приводу будь-якого питання;

10) участь у створенні групи або організації для вирішення деяких проблем місцевого значення;

11) грошова підтримка партії або кандидата під час виборчої кампанії;

12) членство в політичному клубі або організації.

регулярна участь в голосуванні на президентських виборах

постійна участь у місцевих виборах

активна участь в діяльності громадського об'єднання

активна діяльність у вирішенні проблем громади

спроби переконати інших у доцільності участі в голосуванні

активна робота на виборах

контактування з представниками місцевої влади

присутність на політичних зборах

контактування

участь у створенні групи або організації

грошова підтримка

політичне членство

До числа протестних форм політичної поведінки відносяться як незаплановані вчинки, що здійснюються окремими людьми, так і неорганізовані масові виступи, бунти, повстання, мітинги протесту і т.п., які здатні мати серйозні політичні та соціальні наслідки. До речі сказати, законодавство окремих демократичних країн прямо передбачає право на збройне повстання при умови,

що уряд порушує права народу. Вперше це право знайшло відображення в Декларації незалежності США в 1776 році. Правомірність повстання визнає Організація Об'єднаних Націй, але лише при певних умовах:

- 1) наявність в державі, де відбулося повстання, тиранії і гноблення;
- 2) наявність у повстанців спеціальної мети в вигляді усунення тиранії і гноблення;
- 3) відсутність у правовій системі держави ефективних і доступних для народу правових засобів для усунення тиранії і гноблення.

Що стосується українського законодавства, то воно, визнаючи пріоритет міжнародного права, передбачає кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на насильницьке захоплення і утримання влади, зміну конституційного ладу, за організацію в тих або інших цілях збройного заколоту або активна участь в ньому, а також забороняє будь-які публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності, включаючи політичний, соціальний і релігійний екстремізм.

Структура релігійної активності представлена єдністю чотирьох компонентів: мотиваційного, світоглядного, атрибутивно-дієвого і афективно-результативного. Разом з тим, можна говорити про три форми релігійної активності: соціальне служіння (в рамках традиційних релігійних конфесій), участь в таємних суспільствах, сектах, а також радикальна релігійна активність. Остання може виражатися як в протестних індивідуальних актах (у вигляді «шахідів»), так і існувати в колективних формах: діяльність релігійних екстремістських і терористичних організацій, наприклад, ІДІЛ.

Електронна активність (інтернет взаємодія) включає в себе мінімум три популярні інноваційні форми громадської участі: соціальні мережі (Twitter, Facebook, Instagram тощо), приватні месенджери (Viber, Telegram, Whatsup), блогерство та відео-блогерство (Youtube, Twitch, Vimeo) і краудсорсінг.

В даному випадку суб'єктами процесу комунікації соціально детермінованого громадянського участі виступають як самі користувачі, так і некомерційні організації, експерти, представники державних органів,

політичних партій, ЗМІ. Посилення електронної активності, на наш погляд, обумовлено, перш за все, неможливістю громадян проявити свою громадянську активність за допомогою традиційних форм громадянського участі, бажанням вийти з державного контролю, а також стрімким розвитком інформаційних технологій, що об'єктивно сприяє розвитку нових форм соціальних взаємодій. Посилення впливу інтернет-технологій на різноманітні сфери життєдіяльності сучасного соціуму, с однієї сторони, детермінує підвищення ролі і значення громадської участі, а з іншої – сприяє виникненню її нових форм. Слід зазначити, що в даний час тільки електронну активність можна віднести до числа найменш регламентованих.

Зазвичай будь-який тип громадсько-політичної участі передбачає створення громадського об'єднання – об'єднання фізичних чи юридичних осіб з метою задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. В залежності від того, хто виступає ініціатором створення громадського об'єднання – фізичні чи юридичні особи, виділяють громадські організації (об'єднання фізичних осіб) та громадські спілки (об'єднання юридичних осіб). В цей перелік також відносяться терміни неурядові громадські організації (NGO) та організації або інститути громадянського суспільства (CSO або ІГС).

Таким чином, громадсько-політична участь – це активність громадян та їх об'єднань, спрямована на вплив на процес прийняття рішень структурами публічної влади з метою реалізації прав і інтересів громадян або загальної зміни соціальної реальності.

Масові акції

- Збори
- Мітинги
- Демонстрації
- Ходи
- Пікетування

Громадський контроль та експертиза

Фінансова участь

- Громадський бюджет
- Соціальне замовлення
- Ярмарки ІГС

Неформальна освіта

- Навчальні курси
- Безплатні юридичні консультації
- Підтримка онлайн-ресурсів з соціального розвитку
- Створення спеціалізованих ЗМІ